

УНГАРИСТИКАТА В ЧУЖДЕСТРАННИТЕ УНИВЕРСИТЕТИ И СТАТУТЪТ Ї В УНИВЕРСИТЕТА „КОМЕНСКИ“ В БРАТИСЛАВА

Катарина Мисадова

Университет „Коменски“ в Братислава (Словакия)

Резюме. Авторката представя накратко историята на обучението по унгарски език, литература и култура по света. Разглежда съвременния модел и условията на функциониране на лекторатите по унгарски език в чуждестранните университети, чиято дейност се координира от Института „Баласи“ (Balassi Intézet). Той осигурява методическо съдействие при обучението по унгарски език, литература и култура в чуждоезикова среда. В статията се обръща внимание върху статута на унгаристиката в Университета „Коменски“ в Братислава – представят се специалностите и курсовете по унгарски език и култура и научноизследователската дейност на преподавателите от Катедрата по унгарски език и литература.

Ключови думи: унгаристиката в чужбина; лекторати и катедри по унгарски език в чуждестранните университети; унгаристиката в Университета „Коменски“ в Братислава

Началото на обучението по унгарски език и литература в чужбина се поставя през XIX век и е тясно свързано със сравнителноисторическото изследване на езика. Благодарение на типологичните си особености унгарският, като един от угро-финските езици, предоставя различни възможности за съпоставка с други езици. Ето защо още в началото на XIX век изучаването му се предлага в редица престижни европейски университети. Във Виенския университет унгарският започва да се изучава като избираем предмет от 1806 г., а през 1848 г. тук е основана самостоятелна катедра по унгаристика. За първи път през 1853 г. в Карловия университет в Прага също е въведено обучение по унгарски език и литература. През 1950 г. възниква специалността „Унгаристика“⁽¹⁾, която и днес продължава съществуването си в рамките на Катедрата по средноевропейски изследвания. Проучванията в областта на генетичното родство между езиците допринасят за утвърждаването на унгарския език в Хелзинкския университет през 60-те години на XIX век, а от 1894 г. – и в Университета в Упсала. Унгарският лекторат в Париж е основан през 1907 г., а в Берлин – през 1916 г.

Обучението по унгарска филология в чужбина се разгръща през първата половина на XX век, когато с далновидното съдействие на унгарската културна дипломация в 12 държави и в повече от 40 университета се полагат основите на унгарски лекторат или катедра по унгарска филология. В Словакия, където от края на Първата световна война живее многобройно унгарско малцинство²⁾, началото на унгаристиката се поставя в Университета „Коменски“ през 1923 г., а през 1959 г. е основана Катедрата по унгарски език и литература. През втората половина на XX век унгарският език, литература и култура започват да се изучават и в други висши учебни заведения. През 1960 г. се създава Катедра по унгаристика във Висшия педагогически институт в Нитра, такава съществува и в Университета „Матей Бел“ в Банска Бистрица в периода 1998 – 2016 г. През 2004 г. започва дейността си Катедрата по унгарски език и литература в Университета „Янош Шейе“ в Комарно, а през 2011 г. е създаден Институтът за унгарски език и култура в Прешовския университет.

Първият курс по унгарски език в България се води в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в началото на 40-те години, а самостоятелна катедра по унгаристика е основана през 1983 г. През 70-те години унгарският започва да се изучава и в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, където през 1985 г. е открита специалност по унгарски език. От 70-те години унгарски език се учи също във Варна, от 1990 г. – във Враца и Хасково, а от 2002 г. – и във Велико Търново (Takács, 1990: 192; Antal, 2010: 36 – 37; Misad, 2019: 214).

Днес в 26 страни по света и в 55 висши учебни заведения 55 гост-преподаватели четат лекции по унгарски език и култура. Освен изучаването на езика – в зависимост от изискванията на чуждестранния университет – обучението включва и лекции по езикознание, литература, история и история на изкуствата. Към настоящия момент в Словакия обособени катедри по унгарски език и литература има в Университета „Коменски“ в Братислава, Университета „Константин Философ“ в Нитра и Университета „Янош Шейе“ в Комарно. В Прешовския университет развива дейност Институтът за унгарски език и култура. Към днешна дата в България унгарски език и култура се изучава единствено в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Специалността „Унгарска филология“ предлага обучение в бакалавърски и магистърски програми в рамките на Катедрата по класическа филология.

Лекторите по унгарски език в чуждестранните университети

През XIX и първата половина на XX век преподавателите по унгарски език и култура в чуждестранните университети се назначават чрез конкурс или по покана. Първият лектор Сенде Ридъл преподава унгарски език в Карловия университет в периода 1854 – 1860 г., като предлага на студентите си курс по икономически унгарски и съвременна унгарска литература. За мястото на

лектор Ридъл се явява на конкурс в Министерството на религията и образованието, като защитава своите квалификационни умения и компетентности пред комисия от професори от тогавашния Пещенски университет.

За присъствието на унгаристиката в чуждестранните университети безспорна заслуга има Роберт Грагер, който благодарение на международния си авторитет и подкрепата на унгарската и немската научна общност в периода 1916 – 1923 г. работи в Берлинския университет като преподавател по унгарски език, литература и история. Ръководството на Университета е възнамерявало да даде по-широк простор на обучението по унгарски език, и затова възлага на Грагер създаването на самостоятелна катедра по унгарски език и литература. Съвсем скоро към новата катедра възниква научен институт, който предлага отлични условия за сътрудничество между унгаристите. Така се заражда един нов, и до днес предпочитан, модел на обучение по унгарска филология в чужбина: лектор с дългогодишен педагогически опит, който преподава унгарски като чужд език, и гост-професор, който води езиковедските или литературоведските дисциплини на унгарски (или на международен) език.

Мобилността на лекторите и гост-професорите по унгарски език и култура в чуждестранните университети се изгражда върху двустранни спогодби и се смята за успешно средство за развитие на културната дипломация. От унгарска страна първоначално спогодбите са подписвани от Министерството на религията и образованието, после – от Министерството на културата, а впоследствие – от Министерството на външните работи. Министерството на културата стига до заключението, че е необходимо да се създаде организирана мрежа от лектори и гост-професори, в резултат на което през 1969 г. възниква Унгарският лекторски център. Неговата основна задача е да подкрепя преподаването на унгарски език като чужд зад граница. Освен да поддържа контакти с лекторите и гост-професорите, Центърът осигурява учебници и други образователни средства за лекторатите в чужбина. През 1989 г. правоприменик на Унгарския лекторски център става Международният център по унгаристика. Той предлага на своя ръководен орган – Министерството на външните работи на Унгария – да създаде нова система за избор на лектори и гост-професори, да поддържа контакти със специалистите и институциите, популяризиращи унгарския език и култура зад граница, да допълни липсващите учебници и помагала, както и да създаде информационна база данни за целите на обучението по унгарски език в чужбина. През 2002 г. Международният център по унгаристика и Унгарският езиков институт³⁾, поддържащ обучението на чуждестранните студенти в унгарските университети, се сливат в Институт „Балаши“, чийто учредител – Министерството на образованието на Унгария – освен досегашните задължения възлага и допълнителни задачи, включително организацията на международни изследователски програми с унгарска тематика и представянето на резултатите от провеждането им. Още

от основаването си Институтът се заема с организирането на различни образователни курсове: по унгарска култура и реалии за чуждестранни младежи с унгарски корени, по унгарски език за чуждестранни студенти, за които унгарският не е майчин език; за млади чуждестранни преводачи, които превеждат съвременна унгарска литература. Благодарение на опита с посочените курсове Институтът „Балаши“, който от 2006 г. е част от Секретариата за културна и научна дипломатия към Министерството на външните работи и търговията на Унгария, издава и изпраща за нуждите на унгарския език в чужбина учебници и учебни помагала, онагледяващи различни аспекти от езиковото обучение (Maróti, 2017: 34 – 35; Nádor, 2017: 477 – 479).

Статутът на унгаристиката в Университета „Коменски“ в Братислава

Обучението по унгарски език и култура в Словакия, подобно на останалите държави, е свързано с университетското образование. От най-дълго време унгарски се изучава във Философския факултет на Университета „Коменски“, където през 1923 г. се провеждат първите лекторски упражнения. В рамките на т. нар. Семинар по унгарски език през 1928 г. е създадена специалността „Унгарска филология“, като единственият ѝ преподавател е словашкият литературен историк и критик Павол Буйнак. След избирането му за професор през 1930 г. Семинарът по унгарски език се преобразува в катедра с един преподавател, който чете лекции по история на литературата и сравнителна граматика на угро-финските езици. Поради недоброто му владение на унгарски обаче курсовете се водят на словашки език. След кончината на проф. Буйнак сравнителна граматика започва да преподава Ян Бакош – основателят на словашката ориенталистика, а литературоведските дисциплини се поемат от заслужилия педагог и директор на Унгарската гимназия в Братислава – Франтишек Янчович. Като хоноруван преподавател по унгарски език през 1937 г. е назначен учителят от Унгарската гимназия Войтех Цвенгрош, а също и историкът Даниел Рапант, който чете лекции по история на унгарския народ и език. В зависимост от езиковата си подготовка преподавателите са ползвали унгарски или словашки език. След Втората световна война обучението по унгаристика е прекъснато, но през 1948 г. е възобновено в рамките на т. нар. „унгарска подкатедра“ към Катедрата по словашки език.

Единственият ѝ преподавател – Ференц Шима, води лекции на унгарски по история на унгарския език и унгарска диалектология от 1950 г., докато литературоведските дисциплини продължават да се провеждат на словашки език. След закриването на Висшия педагогически институт в Братислава през 1959 г. немалък брой унгарски студенти и педагози отиват в Университета „Коменски“. Тук под ръководството на историка и литературовед Андор Шаш възниква Катедрата по унгарски език и литература, която и до днес съществу-

ва като самостоятелно университетско звено. През същата година в Катедрата започват своята педагогическа и изследователска дейност трима литературоведа: абсолвентката по унгарска филология на Карловия университет Ярослав Пашиакова, която преподава световна литература и е с интереси към чешко-унгарските литературни взаимоотношения; литературоведът, организатор на литературния живот и изследовател на образованието Лайош Турцел; Лайош Гарай, който проучва унгарско-словашките литературни контакти и превежда на редица унгарски писатели на XX век. От т.нар. „унгарска подкатедра“ в новосъздадената катедра идва Ференц Шима. По-късно към нея се присъединяват още двама езиковеди: през 1961 г. – Иштван Якаб, чиито научни интереси са в областта на дескриптивната граматика и езиковата култура; през 1962 г. – Ласло Земан, който се занимава със стилистика и с теоретически и приложни въпроси на словашко-унгарския специализиран и художествен превод. От 1969 г. в Катедрата преподава литературният историк Шандор Чанда, който изучава проблемите на унгарската литература в Чехословакия между двете световни войни и словашко-унгарските литературни взаимоотношения (Sima, 1967: 57; Csanda, 1983: 15; Turczel, 2002: 49). От самото основаване на Катедрата гост-преподаватели от Унгария⁴⁾ подпомагат дейността на местните преподаватели.

След закриването на Висшия педагогически институт в Словакия липсва висше учебно заведение, което да подготвя учители за унгарската образователна система. По тази причина през първата академична година от дейността си – 1959/1960, Катедрата по унгарски език и литература се фокусира върху образованието на бъдещи педагози по унгарски език и литература. Освен тази специалност, която е актуална и днес, през акад. 2009/2010 г. е открита специалността „Устен и писмен превод“ в комбинация от два езика, единият от които е унгарски. През акад. 2013/2014 г. е поставено началото на специалността „Редакторска и издателска дейност“. С оглед на специфичните изисквания и в трите специалности Катедрата предлага комплексно филологическо образование. В педагогическата специалност се подготвят учители по унгарски език и литература за основните и средните училища, в които се изучава унгарски език. Специалността „Редакторска и издателска дейност (на унгарски език)“ е приспособена към изискванията на унгарските издателства на литература и периодика в Словакия, както и за нуждите на различни творчески и културни институции. В специалността „Устен и писмен превод“ се обучават бъдещи преводачи от и на унгарски език, които намират реализация в обществени и културни институции, както и в словашките медии. Педагогическо-изследователските задачи в Катедрата днес се осъществяват от четирима литературоведа, трима езиковеди и един гост-професор от Унгария. Ищван Ланштяк преподава общо езикознание и социолингвистика, изследванията му са свързани с унгарско-словашките

езикови контакти. Катарина Мисадова води лекции по дескриптивна лингвистика и правопис, изследователската ѝ дейност засяга съпоставителното описание на унгарския и словашкия, както и въпросите на образованието на малцинствата и издаването на учебна литература. Силард Шебок преподава теория и практика на превода и унгарски като чужд език, научната му дейност е свързана с въпросите на метаезика, езиковите идеологии и езикознанието. Анико Полгар преподава унгарска литература на XX век и детска литература, нейните научни интереси са насочени в областта на художествения превод. Золтан Чехи води лекции по стара унгарска литература, теория на литературата и творческо писане, проучва унгарско-латинските литературни взаимоотношения. Той също е поет и преводач на художествена литература, много негови стихотворения са преведени и на български език. Анико Душикова чете лекции по унгарска литература на XIX век, на която и в сравнение със словашката литература посвещава изследователската си дейност. Пал Саз преподава съвременна унгарска литература и творческо писане, научната му работа обхваща проблемите на унгарската и словашката литература и средноевропейската еврейска литература. Гост-професор в момента е Орсоя Надор, чиято научноизследователска област е унгарският език като чужд.

Освен посочените специалности Катедрата предлага и обучение по унгарски език като чужд. От 80-те години на миналия век за студентите по архивистика унгарският е задължителен предмет в бакалавърската учебна програма на специалността, тъй като до 1918 г. голяма част от документите на територията на Словакия са на унгарски и тяхното обработване изисква основни познания по езика. Обучението по унгарски за студентите по архивистика е разделено на две части: през първите четири семестъра се изучават основни граматически явления, усвоява се основна лексика, като паралелно се преподава терминология на архивистиката. През втория етап студентите превеждат на словашки архивни текстове, като по този начин опресняват речниковия си запас, повтарят и задълбочават знанията си по граматика, запознават се с типични за писмения стил езикови конструкции и благодарение на архивните документи се докосват до отделни периоди от историята на Австро-Унгария. След шестсеместриален курс на обучение по унгарски език повечето студенти могат да работят с архивни документи и да ги превеждат на словашки език (Szabó Mihály, 1990: 105; Misad, 2011: 136 – 137).

През акад. 1990/1991 г. към Катедрата възниква специалността „Унгарска филология“, за чието развитие в периода 1993 – 1997 г. значително допринася един от най-изтъкнатите словашки унгаристи – Рудолф Хмел. Новата специалност е предназначена за млади хора с интереси към унгарския език и култура, чийто майчин език е различен от унгарския. Във филологическата специалност студентите изучават отделни лингвистични и литературоведски

дисциплини, получават основни познания по история на Унгария и история на унгарската култура, изкуство и мисъл. След общественно-политическите промени през 1989 г. се наблюдава засилен интерес към унгарския и сред студентите от други специалности, затова Катедрата организира курс по унгарски език. В него се записват предимно студенти по история, политология, история на изкуствата, философия, които заради унгарския контекст на специалностите си искат да получат поне основни познания по унгарски език. След началото на XXI век обаче интересът към унгаристиката и курсовете по унгарски език намалява до такава степен, че през 2010 г. Катедрата преустановява предлагането им (Misad, 2019: 215).

Освен на студентите по архивистика днес членовете на Катедрата преподават унгарски като чужд език и на студентите от специалност „Средноевропейски изследвания“, които са не само от Словакия, но и от чужбина, главно от страните от Вишеградската четворка. В бакалавърската степен на специалността обучението се води на английски език, в магистърската – на словашки. Студенти изучават два средноевропейски езика, като в зависимост от предпочитанията си избират между полски, унгарски, немски и словенски език. Досега с унгарски език са се дипломирали студенти с майчин чешки, полски и украински език, които освен задължителните курсове са посещавали и курса по странознание на гост-професора от Унгария.

Acknowledgements. Статията е публикувана в рамките на проекта APVV-17-0254 и научноизследователската работа на Форума на Института за изследване на малцинствата при Катедрата по унгарски език и литература към Философския университет на Университета „Коменски“ в Братислава.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. В средновековния латински език унгарците са означавани с Hungarus. Затова науката за унгарците, техният език, история и култура се нарича унгаристика. Поради недоброто име, с което се ползва политическо движение със същото име, още през 20-те години на XX век унгарски учени заменят унгаристиката с унгарология. Не всички са съгласни с промяната, тъй като според тях между двата термина има значителна разлика – с унгарология се подчертава научният характер на специалността, докато с унгаристика, без да се подлага на съмнение научният ѝ характер – самата изследователска област (Rákos 1986: 323).
2. След подписването на Трианонския договор през 1920 г. и промяната на държавните граници в Словакия живеят 650 597 унгарци, което е 21,7 % от нейното население. Според данни от преброяването през 2011 г. в Словакия живеят 458 467 унгарци, или 8,5 % от населението на страната (Gyurgyik 2011: 3 – 5).

3. Целта на основания през 1950 г. Унгарски езиков институт е да подготвя желаещите да следват в Унгария чуждестранни студенти за приемни изпити и за овладяване на учебния материал, преподаван на унгарски език.
4. Обикновено престоят на гост-професора е четиригодишен. Като резултат от добрата оценка за работата на преподавателя или от липсата на кандидати за позицията престоят му може да бъде удължен.

REFERENCES

- Antal, Zs. (2010) A bulgáriai Veliko Tarnovo-i Szent Cirill és Metód Egyetem magyar lektorátusának bemutatása. In: *THL2*, 11 (1 – 2), 36 – 45.
- Csanda, S. (1983) A Komenský Egyetem Magyar Tanszékének filológiai munkássága. In: Róna, J. (Eds.) *Hungarológiai oktatás régen és ma*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1983, 15 – 18.
- Gyurgyík, L. (2012) Népszámlálás 2011. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 14 (2) 2012, 3 – 14.
- Magyari, Z. (1931) *A magyar tudományos nagyüzem megszervezése. Nyolc év a magyar tudományos élet kormányzatában*. Budapest: Danubia Könyvkiadó.
- Maróti, O. (2017) Semmiből világokat? 60 éves a Balassi Intézet, a magyar mint idegen nyelvi és származásnyelvi oktatás legtöbb hallgatót fogadó műhelye. In: *THL2*, 18 (1 – 2), 29 – 44.
- Misad, K. (2011) A magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatása a pozsonyi Comenius Egyetemen. In: *THL2*, 12 (1 – 2), 133 – 139.
- Misad, K. (2019) *Nyelvhasználat kétnyelvű környezetben*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda.
- Nádor, O. (2017) A magyar nyelv külföldi megismertetése, vonzereje. In: Tolcsvai Nagy, G. (Eds.) *A magyar nyelv jelene és jövője*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2017, 465 – 483.
- Rákos, P. (1986) Hungarológia: a dolog és a szó. *Hungarológiai Értesítő*, 8 (1 – 2), 321 – 328.
- Sima, F. (1967) Beszámoló a Csehszlovák Szocialista Köztársaságban folyó magyar nyelvészeti kutatásokról. In: Imre, S.– Szathmári, I. (Eds.) *A magyar nyelv története és rendszere*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967, 54 – 58.
- Szabómihály, G. (1990) A magyar nyelv oktatása szlovák levéltáros hallgatók részére. In: Giay, B. (Eds.). *A hungarológia oktatása*. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ, 1990, 104 – 106.
- Szilvási, A. (2010) A magyar mint idegen nyelv/hungarológia műhelyei Szlovákiában. In: *THL2*, 11 (1 – 2), 16 – 23.
- Takács, Gy. (1990) Magyar mint idegen nyelv oktatása Bulgáriában. Az oktatás céljai és szintjei. In: Egyed, O. – Giay, B.– Nádor, O. (Eds.).

Hagyományok és módszerek. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ, 1990, 192 – 201.

Turczel, L. (2002) A magyar szakos tanárképzés helyzete Pozsonyban és Prágában 1922 és 1959 között. *Irodalmi Szemle*, 45 (9), 40 – 50.

TEACHING HUNGARIAN STUDIES INTERNATIONALLY: THE CASE OF COMENIUS UNIVERSITY IN BRATISLAVA

Abstract. The present paper addresses issues of teaching Hungarian language and culture outside of Hungary, with special attention to Comenius University in Bratislava. In the first part of the paper, the author overviews the historical aspects of teaching the Hungarian language and Hungarian studies and describes the multifaceted nature of the work of visiting instructors in this field as well as the processes of cultural diplomacy that underlie it. The second part of the paper provides an insight into the work and special tasks of the visiting instructors from Hungary working at the Department of Hungarian Language and Literature, Comenius University, from the founding of the department to the present.

Keywords: teaching Hungarian language and culture internationally; Hungarian as a second language departments; Hungarian studies at Comenius University in Bratislava

✉ **Dr. Katarína Misadová, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-7763-2183

Department of Hungarian Language and Literature

Faculty of Arts

Comenius University

2, Gondova St.

811 02 Bratislava 1, Slovakia

E-mail: katarina.misadova@uniba.sk